

Sándor TAVASZY

DOUĂ PROBLEME DETERMINANTE ALE VIEȚII NOASTRE SPIRITUALE DIN ARDEAL

I. Etica existenței minorității naționale

1. Zilnic ne întâlnim cu tot felul de probleme de detaliu ale existenței minorității naționale. Unele, ca de exemplu cele legate de politica constituțională, economică sau culturală, stau aproape zi de zi în prim planul interesului public, în vreme ce criteriile etice determinante pentru *întreaga* viață a minorității naționale au rămas cu totul în afara atenției. Când în organismul minorității apare – aici și colo – câte un fenomen malefic, se deschide câte o rană dureroasă, drept răspuns întreaga forță, tot interesul, toată buna intenție a minorității naționale, organizată sau nu, se năpustește asupra aceluia *singur punct* și încearcă cumva, de cele mai multe ori printr-un compromis de natură tactică, să înlăture simptomul bolii, în timp ce *tot organismul suferă în continuare de maladia organică aflată în stare latentă*. Din ce cauză este până la descurajare de tristă viața literară a comunității minoritare? De ce este atât de disperat de dezorganizată viața științifică? Din ce motiv este atât de lipsită de perspective aici orice activitate de creație artistică națională? Care este cauza neputinței întregii educații și culturi a popoului? Și de ce este oare, până acum, atât de incertă și confuză orice colaborare pe plan național în societate?

Nu ridic decât aceste probleme de natură spirituală ale vieții minoritare, pentru a face aluzie la amărăciunea care nu constă în faptul că încă n-am găsit cheia rezolvării detaliilor, ci mai degrabă în aceea că *nu am încercat să clarificăm problemele fundamentale ale comportamentului nostru etic definitoriu pentru întreaga existență a minorității naționale și nu am fost interesați în a concepe, ca parte componentă a conștiinței naționale, idealurile etice care să reglementeze imperativ viața noastră națională comună*. Viitorul minorității noastre nu depinde de felul în care rezolvăm criza economică actuală. Nici de perspectiva creșterii productivității, ci de puțința noastră de a face ca *oricare membru al organismului minorității naționale să fie pătruns de ethosul național comunitar*. Condiția esențială a vieții minoritare este de-a clarifica: identitatea noastră, spiritul pe care-l avem, spiritualitatea pe care trebuie s-o înfăptuim. Ar trebui să ne ocupăm odată de *problema educației națiunii*, pentru ca pe baza ei să deslușim, sau măcar să conturăm, *etica menită să conștientizeze și să confere voință comună vieții noastre minoritare*.

2. Etica vieții minoritare naționale ridică o problemă de critică a cunoașterii, și anume dacă există sau nu și dacă putem vorbi despre o etică minoritară? Nu este oare etica știința normelor cu obligativitate universală? Fără

îndoială, viața minorității se desfășoară sub autoritatea și sub influența acestorași norme etice general valabile, dar ele trebuie legate de condițiile și posibilitățile de existență definitorii pentru viața și situația actuală a unei minorități naționale. *Așadar, atunci când vorbim despre etica vieții minoritare nu facem altceva decât să reliefăm, să actualizăm normele morale universale în conformitate cu o situație dată a existenței minorității naționale*, pentru ca astfel ceea ce poartă caracter universal să atingă, să taie drept în cel mai sensibil și mai dureros punct al organismului național, și pătrunzând în acel *corpus mysticum* al vieții comunitare a minorității, să-i transmită noul spirit, care-l va transforma, îl va renaște. Aplicarea eticii general valabile este de-a dreptul provocatoare, vrea să trezească din resemnarea lăncezândă și compromisul atotuniformizant la conștiință clară, la voință comună.

3. Înainte de a dezvolta principiile de bază ale eticii vieții minoritare, menționăm că mulți minimalizează problema și o cred ușor rezolvabilă. Din păcate, foarte mulți din cadrul comunității noastre minoritare duc o viață și au un comportament lipsit de principii, găsind o mult prea ușoară rezolvare în etica compromisului. Astfel, declarația lor ridicată la rang de principiu va fi: existența minoritară nu ne permite luxul de a ne adapta viața și interesele în conformitate cu unele criterii principiale, noi trebuie întotdeauna să luăm decizii ad-hoc. Respectiva concepție însă vom fi nevoiți s-o etichetăm, potrivit chiar celei mai înalte norme etice, ca un mod de gândire negustoresc ce exprimă doar o valoare utilitară interioară, sau – ceea ce este și mai rău – ca manifestare a unui spirit mercantil de cea mai joasă speță.

4. Acum însă ne vom apropia de tema noastră precizând că *problema etică a vieții minoritare se înrădăcinează în realitatea că existența minorității naționale este amenințată, înfricoșată, atât individual, cât și în cadrul comunității, de atâtea pericole și ispite încât ele nu pot fi prevăzute*. Doar condeiul de artist al unui scriitor ar putea împlini sarcina de a reda cu câtă precauție trebuie să vegheze, cu câtă atenție încordată trebuie să observe un suflet temător pentru feluritele sale interese demonii ce se apropie periculos din toate direcțiile. El trăiește într-o lume demonică în care orice cale, orice cărare, orice cotlon sunt pline de neprevăzut, întrucât orice loc, atât câmpul cu flori, cât și grota umedă este un lăcaș al demonilor care îl sfâșie, îl doboară, îl urmăresc. Într-o asemenea lume fiecare om se socotește liber de orice obligație comunitară și își arogă dreptul de a-și căuta împlinirea prin propriile sale mijloace. O astfel de situație gravă, periculoasă, îl poate conduce atât pe individ, cât și grupările creative mai mari sau mai mici spre cele mai serioase crize morale. Aceeași situație, însă, oferă și posibilitatea vieții etice de înaltă ținută, atunci când există o clară conștiință comunitară care, precum o punte împletită din idealuri, cuprinde totul, reușind să scoată la suprafață deciziile morale. Pericolul înfricoșător poate frânge comportamentul, capacitatea de acțiune morală, însă poate și să-l întărească, să-i oțelească rezistența încât rezultatul va fi una din cele mai frumoase realizări morale. Veche și banală, dar mereu valabilă și reală, este afirmația că focul nimicitor topește

și transformă în zgură materialele de proastă calitate, dar purifică și înnobilează metalul prețios.

Trebuie însă recunoscut faptul că ispitele și pericolele vieții minorității naționale sunt atât de mari și amenințătoare încât depășesc puterea suflătorilor ce trec prin ele; tocmai de aceea considerăm că a venit timpul nu doar pentru a lua în considerare și a organiza din exterior individul ca *numerus expus greutăților*, ci și *pentru a forma conștiința sa printr-o intensă și comună educație etică a națiunii, pentru a-i transforma voința în supunere față de slujire*. Substanța oricărui organism viu trăiește în existența sa interioară și nu prin învelișul său extern, de aceea și organizarea vieții minoritare trebuie să fie una interioară – o educație națională etică –, pentru ca astfel notele comune legate de substanță ale națiunii să se poată manifesta și să devină actuale.

Constatăm că necazul cel mare nu este lipsa acestei educații, deoarece ea există oricum, când extrem de îngreunată sau pe dos, când cu mai mult entuziasm și cu fermitate, *însă nu se află întotdeauna sub dominația aceluiași idealuri morale, nu este mereu încadrată de inelul de oțel al aceleiași conștiințe etice colective*.

5. Abordarea acestui subiect ne apropie în mod necesar – deoarece nici un fel de etică nu o poate ocoli – de problema *libertății morale*, acel „punctum saliens” definitoriu și pentru etica minoritară.

Fără îndoială, printre cele mai mari privilegii ale vieții minoritare este acela că minoritatea națională se poate emancipa relativ ușor și fără constrângeri de sub influența oricărei ideologii politice cu valoare istorică. Viața minoritară nu se dedică moralmente nici conservatorismului, nici liberalismului și nici radicalismului. Cu sloganele acestora se joacă doar cei care nu au nimic de spus iar sărăcia lor de idei îi obligă să devină purtători de cuvânt ai ideologiilor fără referiri existențiale, însă care cel puțin mai păstrează încă pentru un timp falsa impresie a unei atitudini interioare. *Minoritatea se angajează doar față de o singură ideologie, mereu existentă, și anume eticismul creștin*. Iar această ideologie justifică și motivează prin caracterul ei universal faptul că noțiunea de libertate nu înseamnă bunul plac individual, afirmare fără limite, individualism extrem, ci promovarea și slujirea ideii, a voinței și a proiectului din viața privată sau comunitară. *Adevărata libertate este independența față de autoritatea opozantă exterioară, dar și față de firea mea interioară. Sunt liber de orice relație externă neinteriorizată, dar și față de orice mobil interior nespirtualizat. A fi liber înseamnă a putea susține cu intensitatea necesară imperativul etic superior adresat mie, atât spre exterior împotriva violenței și a trecutului ca atare, cât și spre interior împotriva pornirilor, a dorinței personale și a bunului plac*.

Noțiunea de libertate etică astfel concepută rezolvă în concepția noastră etica vieții minoritare naționale. Existența unei minorități trebuie să pornească de la faptul că se recunoaște pe sine în propria istorie. Ea va concepe viața națională ca una desăvârșită, ca o posibilitate ideală predestinată, hotă-

rătă și stabilită de Dumnezeu. *Va trebui să perceapă cu ochii lucizi și conștiința limpede propria vocație morală națională ce se află deasupra ei ca o imagine călăuzitoare, după modelul căreia să cultive și să formeze posibilitățile și forțele rasiale și populare, date în starea lor primitivă.* Întreaga viață a minorității naționale se va modela după acest ideal, lui i se va supune orice voință, întrucât respectiva imagine reflectă voința lui Dumnezeu.

Etica vieții minoritare conștiente presupune însă redarea acestei imagini morale ideale într-o permanentă universalitate. Etica noastră nu permite sciuziunea, atomizarea, deoarece așa cum nu ne putem desprinde de strălucirea icoanei națiunii, ce iradiază din înălțimea idealului – aceasta fiind personalitatea noastră specifică –, fără să punem în pericol existența morală, tot atât de imposibilă este și negarea universalității umane. Doar imaginea clară și fermă a idealului național moral, recunoscut în istoria națiunii ca expresie în timp și spațiu a spiritului național, este în stare să ne ferească de cele două ispite și pericole.

6. Prin scurta noastră schiță vom ajunge și la problema: cum se pot împlini, în condițiile unei existențe limitate și aservite, cerințele etice cele mai înalte ale vieții minoritare, și anume slujirea idealului național colectiv? Nu doresc să mă ocup cu dificultățile practice pe care le întâlnim referitor la acest subiect, deoarece ele nu aparțin sferei principiilor; vreau doar să menționez faptul că devotamentul față de instituțiile noastre culturale nu va aduce roade până când ideea educației morale a națiunii, ca un imperativ categoric, nu devine subiectul central al întregului nostru program cultural.

Educația etică a națiunii va avea ca rezultat concentrarea spirituală, datorită căreia toți membrii colectivității minoritare, sau cel puțin marea sa majoritate, se vor atașa de marile obiective, unitare, și se va pune capăt atomizării și divizării atenției ce apare când aici, când colo, și care nu poate fi suportată de societatea noastră națională. A doua idee, a cărei realizare va face posibilă susținerea idealului național chiar și în condiții limitate, este cea care va arăta cum se poate sluji și realiza idealul național alimentat de spiritul libertății morale, chiar și cu mijloace modeste, sărăcicioase. O națiune nu are viitor decât dacă este capabilă să fie darnică chiar și din sărăcie, deoarece o asemenea jertfă este într-adevăr cea a inimii. *Iar etica supremă a minorității naționale culminează cu legea jertfirii inimii.*

II. Idealul concepției de viață maghiară în Ardeal

1. Problema unui ideal de concepție de viață¹ referitoare la ființa noastră maghiară transilvană nu a mai fost discutată în mod serios și n-am făcut nici măcar primii pași spre conștientizarea ei. Nu ne-am ocupat încă niciodată temeinic de acest subiect de importanță vitală: se poate oare vorbi, avem oare

---

¹ În sensul termenului german *Weltanschauung* (nota trad.).

voie să vorbim despre o concepție de viață maghiară transilvană unitară sau măcar despre idealul ei? Se poate oare aduce la un numitor comun al unei concepții de viață, privind măcar trăsăturile de bază, marea divizare spirituală, comparativ cu numărul maghiarimii, existentă astăzi printre noi? Și dincolo, și mai presus de toate acestea: „transilvanismul” și „maghiarimea” – cum și prin ce definesc ele idealul unei concepții universale despre viață? Sunt convins că și astăzi – când este încă mare numărul acelora care au încercat să elimine această temă, din spațiul oricărei activități creative, ca fiind neplăcută și, după motivațiile lor, neautorizată, menită să fie discret trecută cu vederea – discutarea acestei probleme este extrem de nepopulară. Cu ajutorul unei abile manevre ideologice, democrația socială a reușit cândva să declare religia „problemă privată”, având tendința ascunsă de a o transforma într-o afacere clandestină pentru a neutraliza critica socială și influența sa morală nobilă și distinsă, iar – trebuie să recunoaștem – manevra i-a reușit pe deplin; tot așa, exponenții unor curente de gândire încearcă, propagând însă propria lor concepție de viață în mod consecvent, să transforme și subiectul acesta într-o problemă privată, eliminând astfel orice concurență. Sunt absolut convins că marile probleme de politică, etică, cultură și ale educației naționale privind maghiarimea din Ardeal au o strânsă legătură cu această chestiune. Până când cel puțin nu discutăm tema respectivă, până când nu ne vom ocupa de ea temeinic, așa cum o cere teama apăsătoare a unui destin istoric comun, până atunci existența maghiarimii se aseamănă în continuare cu viața unor animale domestice legate unele de altele în drum spre abator, ce înaintează smuncindu-se și târându-se când înainte sau înapoi, când spre dreapta sau stânga. Nu putem alcătui un front conștient, neclintit, decis, nici să asigurăm un progres comun pașnic, decât prin solidarizare în ceea ce privește bazele comportamentului nostru ideologic cel mai intim.

2. Fără o concepție despre viață nici individul, nici națiunea nu supra-viețuiește. Mai ales nu în zilele noastre. Cea mai sigură cale spre nimicirea existenței este umbrirea perspectivelor. Astăzi, în epoca recordurilor aeronautice și a undelor radio invizibile, dar cu siguranță existente, sublime simboluri ale marilor sinteze mondiale, maghiarimea din Ardeal nu poate renunța, fără să-și pericliteze propria existență, nici la comunitatea popoarelor și cea a culturilor, dar nici la marea colectivitate a lumii, așadar nu se poate debarasa de factorul ce o determină în cel mai intim comportament al ei. Astăzi, atâtea și atâtea planuri ale vieții comunitare sunt fie închise, fie accesibile doar limitat în calea autoafirmării naționale, încât aceasta trebuie să-și adune cele mai bune elemente pe arena vieții cultural-spirituale cea mai intimă posibilă, unde să-și valorifice cea mai aleasă carismă națională.

Dacă așa stau lucrurile, este clar că problema atitudinii referitoare la o concepție de viață comună nu mai poate fi amânată. Trebuie să trec dincolo de casa mea, de orașul meu, de poporul și de națiunea mea, dincolo de sfera Ardealului, de granițele țării, a Europei, dincolo de acest glob pământesc vizibil, să chestionez în cel mai radical mod tot șirul acesta de entități și să iau

atitudine nu doar în mine și referitor la mine, dar privind și întreaga mea națiune maghiară din Ardeal. O viață conștientă nu poate avea decât națiunea care poate îngloba în urma acestor întrebări radicale punctele de legătură ale solidarității membrilor ei. Eu nu pot munci, trăi, lupta, plânge sau a mă bucura împreună cu ceilalți dacă n-am siguranța că sunt unit în slujirea scopurilor celor mai înalte, fără nici o reținere, cu cei cu care nu întâmplarea, ci verdictul ultim m-a pus în același rând. Grecii antici erau cel mai profund legați prin concepția lor de viață care pune pe prim plan armonia, proporționalitatea, iar când estetismul lor ideologic a suferit o decădere dând naștere la mișcări de idei antagoniste, pur și simplu au pierit. Romanii au fost susținuți de pânza de oțel a ideologiei lor juridico-utilitaristă ingenios țesută. Etalarea forțelor naționale ale poporului german, ieșit din „haosul” german, a început cu adevărat atunci când eticismul ce formează caracterul său de bază s-a dezvoltat până la nivelul în care Fichte a fost capabil să reunească în termenul de „Deutschtum”[1] angajarea morală, pe care a dat-o exemplu nu doar oamenilor de știință, dar și întregii sale națiuni. Astăzi, criza germanilor este cauzată în primul rând și explicată prin faptul că se încearcă destrămarea, distrugerea termenului de națiune etică de către ideologii străine dușmănoase. Forța și supremația mondială a popoarelor anglo-saxone se înrădăcinează în concepția lor morală conștientă, ce educă în spiritul activismului. Iar în spatele tuturor realizărilor franceze nu se ascunde oare instinctiv naționalismul lor romantic, sau dacă vreți romantismul național? Nu cred că constatările făcute ar fi pure construcții de filosofie istorică, deoarece caracterul și istoria acestor națiuni par a dovedi afirmațiile noastre.

Așadar, luarea de poziție în ceea ce privește concepția de viață pentru fiecare națiune înseamnă formarea și conștientizarea bazelor de existență națională colectivă. Funcția cea mai universală a existenței naționale colective, *educația națiunii*, nu poate fi actualizată până când n-am stabilit un ideal conform concepției noastre despre lume, spre care ne îndreptăm și la lumina căruia trebuie să viețuim.

3. Înainte de a continua această temă trebuie să clarificăm ce înțelegem prin concepție despre lume și ce legătură are ea cu conștiința unui popor sau a unei colectivități?

Concepția despre lume este luarea de poziție conștientă în ceea ce privește întreaga realitate a lumii înconjurătoare. Iar atitudinea conștientă include două componente: a) cunoașterea sintetică a universului; b) activitatea personală cu care pretindem că luăm parte la existența lumii. Concepția despre lume nu este așadar o pasivă contemplare a universului, ci un comportament atât teoretic, cât și practic, într-o relație de interdependență unul de altul, în așa fel încât cunoașterea teoretică este precedată și urmată de modelarea practică a lumii și, invers, această modelare practică și creativă se leagă întotdeauna de cunoașterea teoretică. Noțiunea logică de concepție a lumii exclude așadar considerarea ei ca o simplă chestiune de știință sau înțelepciune de cabinet.

Această concepție cuprinde toată realitatea lumii, adică pe lângă ideea universului ea implică și o luare de poziție privind omul, deoarece și acesta face parte din realitatea înconjurătoare, și astfel împreună cu lumea devine și el obiectul acestei atitudini.

Cu aceste constatări însă nu am epuizat definirea noțiunii, ci am schițat doar limitele sale cele mai largi și generale.

Clarificarea acestei noțiuni se face odată cu constatarea acelei responsabilități speciale în ce privește atitudinea față de lume, și anume aceea de a cunoaște, de a înțelege, de a vedea în toată claritatea sa baza calitativă a lumii și a omului, pentru ca astfel să se întrezărească esența realității universului. Discutarea acestui aspect duce apoi negreșit la marea problemă a existenței lui Dumnezeu și cere o luare de poziție legată de El. Orice fel de concepție ar adopta cineva, nicicum nu poate ocoli cea mai gravă problemă a omului, aceea de a lămuri realitatea și adevărul lui Dumnezeu, deoarece temelia calitativă a lumii și a omului îl constrânge tocmai în acest sens.

Motivația cea mai puternică a concepției despre lume, după cum reiese din cele spuse până acum, este faptul că spiritul uman conștient vrea să contemple de pe culmile cele mai înalte ale conștiinței relațiile cele mai profunde percepute de mintea omului, dintre ideea omului și a lumii cu universul, cât și dintre om și lume. Evident, aceste relații generale și profunde nu pot fi surprinse decât într-o anumită structură spirituală, adică în anumite construcții filosofice. Motiv pentru care sarcina elaborării unor concepții despre lume revine întotdeauna în primul rând filosofiei, deoarece ea este cea care posedă acele premise de principiu și metodologice care sunt indispensabile unui astfel de rol.

Se înțelege din cele spuse că formarea unei concepții despre lume nu este lăsată pe seama individului, de acceptarea sau respingerea lui, ci are un anumit caracter de obligativitate. Acest lucru este valabil în mod cert doar privind indivizii și colectivitățile care au ajuns la un anumit grad de reflexie. Astfel, nevoia de a avea o concepție despre lume, atât în viața indivizilor, cât și în cea a colectivităților este dovada creșterii, decăderii sau rămânerii în urmă a gradului de inteligență. Dimensiunile și nivelul pe care le atinge viața noastră depind de raportarea lor la marile conexiuni universale. Vom aștepta de la viață și vom conferi valoare vieții noastre în mod proporțional cu interesul acordat acestor conexiuni universale majore.

În legătură cu subiectul nostru s-ar putea pune întrebarea: ce are de-a face cu formarea unei concepții despre lume, dincolo de individul legat de filosofie, comunitatea populară, națională, socială activă, care nu face filosofie? Ca să putem răspunde la această întrebare trebuie să ne referim la două criterii. Primul este afirmația lui Rickert[2] pe care o considerăm în totalitate adevărată nu doar pentru viața unora, ci și în existența colectivităților, și anume că trăiește numai cine are un reper valoric. Națiunea care-și ascunde capul în orașul-nisip al propriei sale vieți de mic burghez nu poate fi decât una imobilă, muribundă. Iar națiunile dotate cu repere valorice, dacă au destulă energie spirituală, străbat în mod necesar interdependențele apropiate pentru a ajunge la

conexiunile cele mai mari tangibile. Este stângace orice viață națională care privește și încearcă să-și rezolve problemele sale concrete de existență în mod izolat. Iar pentru că rezolvarea conexiunilor ideatice presupune un spirit-filosof, putem afirma că filosofia în spirit național este parte integrantă a vieții naționale desăvârșite. Al doilea criteriu este constatarea că individul nu se poate sustrage de sub influența orientării ideatice colective. Are dreptate Dilthey: „Der Einzelmensch als isoliertes Wesen ist eine blosse Abstraktion”²[3]. Așadar, este imposibil ca atitudinea individuală în ce privește concepția despre lume, ignorând relațiile naționale sau populare, să existe doar în paralel, fără interdependentă, sau chiar în coliziune. Pozițiile individuale trebuie să creeze în mod necesar o rezultantă față de care poate manifesta individul o notă aparte, dar nu se poate izola. Mai mult decât atât, trebuie să spunem că o astfel de atitudine colectivă a unei națiuni trebuie să exprime voința națională de cel mai înalt grad, care se situează totdeauna deasupra forțelor și performanțelor umane individuale. De această voință națională superioară, de Eu-ul colectiv ce integrează cele mai mari valori ale sufletului național, calitățile sale cele mai nobile, depinde calitatea existenței națiunii, deci viitorul ei.

4. Cu aceasta am ajuns, cred, la acel punct al expunerii noastre de unde putem pune întrebarea: în ce măsură determină „transilvanismul” și „maghiaritatea” idealul nostru privind concepția despre lume? Ce fel de trăsături specifice conferă acestei concepții faptul că aparținem Ardealului și maghiarimii?

Să începem tratarea problemei cu afirmația că maghiarimea din Ardeal, așa cum o dovedește cea mai reală și mai lucidă viziune a istoriei, s-a confruntat întotdeauna cu misiuni grele, ce depășeau forțele sale cantitative. Atât faptele și evenimentele politice și culturale din sânul ei, cât și cele externe ne demonstrează această constatare. Din ea rezultă faptul că maghiarimea, datorită încercărilor istorice, trebuia mereu să-și etaleze, să-și aducă la suprafață cele mai bune, cele mai oțelite forțe ale sale. Astfel, este evident că lovituri extrem de puternice au spart învelișul extern al înzestrărilor naturale, pentru ca sămburele din interior să se poată înfiripa și înflori. Sub povara luptelor continue, sufletul maghiar transilvan a căpătat o viziune tragică. Cu o bucurie de-a dreptul stranie se angaja în conflictele cele mai aprige, ce amenințau cu deznodămintele cele mai periculoase, și în pofida pierderii de teren exterior considera o reală victorie îmbogățirea eu-lui său interior, eliberarea adevăratei sale ființe. O astfel de concepție explică de ce adevăratul suflet maghiar a reușit mereu să considere și evenimentele vieții de zi cu zi *sub specie aeternitatis* și își muta cu o naturalețe de la sine înțeleasă centrul de gravitație al existenței și al universului său în eternitate. Această viziune tragică și nu un dogmatism abuziv sau pasiunea au fost motivul că secolele XVII-XVI-II au constituit perioada disputelor, luptelor și frământărilor religioase în istoria Ardealului. Istoria destinului maghiar din Transilvania, pierdută în negura vremii, confirmă că într-adevăr, pentru cel de aici, nu viața fizică însemna bunul de cel mai mare preț, ci viața spirituală, considerată ca un imperativ suprem.

---

² „Individul ca existență izolată este o pură abstracție“.

Această concepție aparte motivează faptul că înaltele criterii morale erau mereu decisive pentru spiritul ardelean. Chiar dacă au avut loc greșeli grave sau mari căderi, după cum s-au și întâmplat, acestea n-au fost decât dereglări și boli periferice și nu centrale ale organismului viu al spiritului național. Nu trebuie decât să urmărim excelenta monografie a lui dr. Imre Lukinich, nu demult apărută, sub titlul *Istoria familiei conților Bethlen din Beclean*[4], și vom putea constata, prin istoria unei familii ce a jucat un rol proeminent în istoria Ardealului, câtă putere morală, fidelitate, cât sacrificiu de sine, câtă cumpătare și disciplină, câtă perseverență, răbdare și dragoste de muncă exista, strălucea în Ardeal, chiar și doar în istoria unei singure familii. Iar asemenea familii sunt încă multe! De ar veni cât mai repede cineva care ar scrie și monografia lor, ca să vedem de aproape cine și cum am fost, cine și cum trebuie să devenim, dacă vrem să trăim.

Și cât de măreață sarcină ar fi aceea de a arăta și dovedi cu date exacte luate din corespondențe, jurnale, însemnări și operele literare ale epocilor trecute, că sufletul maghiar din Ardeal, oricât a îndrăgit viața pământeană, activitatea de zi cu zi, oricât de mult s-a atașat de bunurile sale materiale sau de pozițiile sociale, de stat și de cele ale vieții publice, oricât de importante ar fi considerat influențele sale asupra puterii, toți acești factori nu i-a prețuit niciodată pentru sine, ci a știut întotdeauna să-i ridice deasupra cotidianului, să-i pună în slujba scopului ideal: împărăția lui Dumnezeu. Cetatea Bethlen din Criș se sprijină pe arcadele unei biserici într-un minunat stil arhitectonic: excelent simbol al faptului că sufletul maghiar ardelean căuta și găsea temelia vieții fizice cotidiene mereu în afara sinelui.

Acest suflet arăta multă seriozitate morală și era întotdeauna de partea oricărei reforme ideologice și religioase chibzuite, pe de altă parte știa să refuze cu o tărie cumplită orice inițiativă neserioasă sau dubioasă. A deschis cale largă fiecărei reforme religioase care contribuia la întărirea spiritului sfânt și nobil, care aducea roadele culturii sau servea gloria lui Dumnezeu, însă avea destulă putere și pentru a reprima orice tendință și mișcare limitativă și dăunătoare vieții.

Poziția ideologică a spiritului maghiar ardelean cel mai bine se observă din atitudinea sa legată de idealul libertății. El știa mereu să pună pe un cântar deosebit de sensibil libertatea și libertinajul. Libertatea n-a fost pentru el doar o categorie a formei, ci steaua de pe culmea unei vieți spirituale înalte, pe care a urmat-o scoțând la suprafață din adâncul propriului suflet tot ce era mai valoros și măreț, asigurând aceste valori și celorlalte popoare cu care conviețuia, sperând ca sămburii credinței să încolțească și în sufletul lor. Asuprire maghiară n-a existat niciodată pe acest pământ. Orice autocrație și tiranie care a întinat vreodată acest pământ a venit din mâini ne-maghiare, sau cel puțin n-a fost inspirată de spirit maghiar. Trebuie să accentuăm însă și faptul că degradarea libertății în libertinaj nu provenea niciodată de la suflete maghiare. Mișcările demagogice din Ardeal au izvorât mereu din spirit străin, de aceea erau întotdeauna fenomene trecătoare.

5. Idealul unei concepții despre lume a maghiarilor ardeleni ne adresează astăzi aceleași imperative, care au alimentat și însuflețit sufletul lor de-a lungul istoriei.

Acest ideal ne cere astăzi o viață spirituală la fel de unită, în care religia, politica, estetica se deosebesc una de alta și limitele lor nu se încurcă, dar toate acestea sunt trăite în așa fel încât cel superior devine mereu factorul de creație, de inspirație, de catalizare și de motivare pentru celelalte. Această concepție despre lume nu poate neglija nicicând Evanghelia cu valoare universală a lui Dumnezeu.

Conform concepției noastre trebuie să ne orânduim viața într-un mers universal, lăsându-ne inima și ochii mereu deschiși pentru perspectivele largi și aspirațiile înalte.

Concepția noastră despre lume ne obligă să ducem o viață colectivă, unde principala noastră activitate nu este ascunderea unor fisuri cu mici efecte ale compromisurilor, nici înțepirea grijulie și entuziastă a unor ambiții, ci întărirea întregii puteri spirituale maghiare din Ardeal și slujirea comună a unei mari și universale voințe prin charismele și talentele noastre individuale.

Idealul acestei concepții despre lume este o stea de pe cer, aprinsă de Dumnezeu. De n-o urmărim, El ne va lăsa singuri, pentru a merge pe drumul ales de noi, ca niște visători, în mod arbitrar. Atenție, pe drumul trasat de Dumnezeu învingem, pe cel ales de noi arbitrar ne pierdem. Eu sunt convins că suntem sortiți biruinței și nu pieirii!

În „*Erdélyi Tudományos Füzetek*” [*Caiete științifice ardeleni*], 11/1928.
(Traducere: Annamária Nastasă-Kovács)

Sándor Tavaszy (1888-1951), filosof, teolog reformat și scriitor, cu studii teologice la Cluj, iar vreme de doi ani la Jena și Berlin. Din 1910 este profesor la Institutul de teologie reformată din Cluj, iar din 1913 devine secretar episcopal. După plecarea lui Sándor Makkai la Debrețin, preia atribuțiile de episcop. Pe lângă cele două publicații teologice pe care le-a condus („*Református Szemle*” și „*Pásztortűz*”), a fost un colaborator asiduu la „*Erdélyi Helikon*”, iar din 1923 coordonând și seria „*Az út könyvtára*”. Din lucrările sale se impun: *Schleiermacher philosophiája* [Filosofia lui Schleiermacher] (Cluj, 1918); *Kálvin János élete* [Viața lui Calvin] (Cluj, 1924); *Kierkegard személyisége és gondolkozása* [Personalitatea și gândirea lui Kierkegard] (Cluj, 1930); *Erdélyi tetők. Úti élmények és természeti képek* [Acoperișuri ardeleni. Impresii de călătorie și imagini din natură] (Cluj, 1938); *Erdélyi személyiségek* [Personalități ardeleni] (Budapesta, 1942); *A két Apafi fejedelem* [Cei doi principii Apafi] (Cluj, 1943); *A szenvedés titka* [Secretul suferinței] (Cluj, 1947). Recent, scrierile filosofice ale lui Tavaszy au fost reeditate în volumul *Válogatott filozófiai írások* [Scrieri filosofice alese], ed. Márton Tonk, Kolozsvar-Szeged, 1999. Asupra lui vezi László Nagy, *Tavaszy Sándor*, în „*Református Szemle*”, Cluj, nr. 2/1991, p.87-90.

[1] Termenul de „*Deutschtum*” semnifică spațiul germanității, constituit din teritoriile locuite de germani și de germanofoni în afara Germaniei. În ceea ce-l privește pe filosoful german Johann Gottlieb Fichte (1762-1814), acesta a elaborat un *Sistem al eticii*, în 1798, în care, alături de *Fundamentele dreptului natural* (1796), a considerat

că existența socială este determinată pornindu-se de la corpul uman, reabilitat. De altfel, la el, teoria dreptului și teoria moralei sunt „aplicații” la teoria științei, rațiunea neputându-se realiza decât prin individ, acesta din urmă coexistând cu ceilalți indivizi. De aici rezultă că viața socială presupune o limitare reciprocă a libertăților individuale, acest lucru constituind principiul dreptului, iar rolul statului este de a garanta acest drept, pentru că statul se bazează pe contractul social.

[2] Heinrich Rickert (1863-1936), filosof german neokantian, fiind împreună cu Windelband unul din principalii exponenți ai Școlii de la Baden. A fost preocupat în special de metodologia științelor istorice, iar teoriile lui etice și analizele din domeniul culturii au influențat sociologia modernă. Este autor al unor lucrări precum: *Der Gegenstand der Erkenntnis. Einführung in die Transzendentalphilosophie*, Tübingen und Leipzig, Verlag von J.C.B. Mohr, 1904; *Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung. Eine logische Einleitung in die historischen Wissenschaften*, Tübingen, J.C.B. Mohr, 1902 (reed. 1913); *Die Philosophie des Lebens. Darstellung und Kritik der philosophischen Modeströmungen unserer Zeit*, Tübingen, J.C.B. Mohr, 1920; *Kulturwissenschaft und Naturwissenschaft*, Tübingen, J.C.B. Mohr, 1921 (reed. 1926); *Die Probleme der Geschichtsphilosophie. Eine Einführung*, Heidelberg, Winter, 1924; *Grundprobleme der Philosophie. Methodologie – Ontologie – Anthropologie*, Tübingen, J.C.B. Mohr, 1934; În filosofia românească, A.D. Xenopol – preocupat de teoria istoriei (prin lucrarea sa *Les principes fondamentaux de l'histoire*, 1899, reeditată în 1908, dar și numeroase alte studii), abordează critic și concepțiile lui Rickert, cu care a întreținut de altfel o interesantă corespondență păstrată la Biblioteca Centrală de Stat din București. Mai nou, asupra lui Rickert vezi: Christian Krijnen, *Nachmetaphysischer Sinn. Eine problemgeschichtliche und systematische Studie zu den Prinzipien der Wertphilosophie Heinrich Rickerts*, Würzburg, Königshausen und Neumann, 2001 (Studien und Materialien zum Neukantianismus; Band 16); Anna Donise, *Il soggetto e l'evidenza: saggio su Heinrich Rickert*, Napoli, Loffredo, 2002.

[3] Wilhelm Dilthey (1833-1911), filosof german, unul din fondatorii hermeneuticii în domeniul științelor sociale. Din edițiile mai recente ale operelor sale se cuvin a fi amintite: *Allgemeine Geschichte der Philosophie: Vorlesungen 1900-1905*, hrsg. Von Gabriele Gebhart und Hans-Ulrich Lessing, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2000, și *Der Aufbau der geschichtlichen Welt in den Geisteswissenschaften* (1910), Einl. Manfred Riedel, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 2001. Asupra acestui gânditor vezi, mai nou: Joachim Thielen, *Wilhelm Dilthey und die Entwicklung des geschichtlichen Denkens in Deutschland im ausgehenden 19. Jahrhundert*, Würzburg, Königshausen & Neumann, 1999; Dieter-Jürgen Löwisch, *Wilhelm Dilthey: Grundlinien eines Systems der Pädagogik und Über die Möglichkeit einer allgemeingültigen pädagogischen Wissenschaft*, Darmstadt, Wiss. Buchges., 2002; Uhle Reinhard, *Wilhelm Dilthey: ein pädagogisches Porträt*, Weinheim, Beltz, 2003; Rodi Frithjof, *Das strukturierte Ganze. Studien zum Werk von Wilhelm Dilthey*, Weilerswist, Velbrück, 2003.

[4] Este vorba de lucrarea istoricului și profesorului universitar Imre Lukinich (1880-1950), *A gróf bethleni Bethlen család története* (Budapesta, 1927), care și-a făcut studiile la Cluj, dar care din 1912 s-a mutat la Budapesta. În afara cărții menționate, a mai publicat: *I. Rákóczi György és a lengyel királyság* [György Rákóczi I și regatul polonez] (1907); *Erdély területi változásai a török hódoltság korában 1541-1711* [Schimbările teritoriale ale Ardealului în perioada vasalității otomane] (1918); *A szatmári béke története és okirattára* [Istoria și arhiva documentară a păcii de la Satu Mare] (1925); *Magyar történelem életrajzokban* [Istoria maghiară în memorii] (1930); *II. Rákóczi Ferenc felségárulási perének története és irattára* [Arhivele documentare și istoria procesului de trădare a lui Ferenc Rákóczi II] (1935).